

№ 04 (501)
Студзень 2014 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Конкурс: памяць пра 1939 год –** стар. 2
- **1914: беларускія бежанцы ад 1915 да 1922 года –** стар. 4
- **Новае выданне: традыцыйнае мастацтва Гомельскага Палесся і Падняпроўя –** стар. 6

Факсімільна да 500-годдзя

Напрыканцы снежня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася цырымонія запуску праекта факсімільнага выдання кніжнай спадчыны Францыска Скарыны. Мерапрыемства складалася з падпісання ў друк першага тома поўнага збору працаў беларускага і ўсходнееўрапейскага першадрукара і прэс-канферэнцыі з гэтай нагоды.

Выдавецкі праект разлічаны на 2013–2017 гг. і прымеркаваны да 500-годдзя айчыннага кнігадрукавання. Ініцыятарамі і асноўнымі выканаўцамі праекта з'яўляюцца НББ і ААТ «Банк Бел-ВЭБ», а гэта яшчэ адзін прыклад дзяржаўна-прыватнага партнёрства ў нашай краіне.

Шматтомнае факсімільнае выданне ўпершыню дазволіць сабраць поўны рэпертуар кніг, надрукаваных Ф. Скарынам у Празе (1517–1519) і Вільні (1522–1525). У яго аснову пакладзеныя электронныя копіі найлепшых захаваных кніг першадрукара, якія знаходзяцца ў бібліятэках і музеях Беларусі, Расіі, Украіны, Германіі і іншых краінаў. Факсімільнае выданне з максімальнай паўнатай узаўляе кнігі Ф. Скарыны з захаваннем структуры, зместу, асаблівасцяў шрыфтоў і гравюраў арыгінальных выданняў, а таксама перадае ўсе адметнасці, набытыя ім на працягу 500-гадовага бытавання.

Для забеспячэння навуковага суправаджэння праграмы заздзейнічаны супрацоўнікі НББ, Нацыянальнай акадэміі навук і замежныя эксперты. Усе выданні падмацаваныя каментарамі навукоўцаў, а таксама перакладамі прадмоваў і пасляслоўяў Ф. Скарыны на беларускую, рускую і англійскую мовы.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Стоўбцы. Касцёльны пляц (1930-я гады)

Stolpce, Plac Kościelny.

Як мястэчка вырасла ў горад, чытайце на стар. 3

На тым тыдні

✓ **21 студзеня** ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адбыўся творчы **вечар беларускай паэзіі Маргарыты Латышкевіч**.

У 2011 годзе ў выдавецтве «Чатыры чвэрці» выйшла яе першая кніга паэзіі «Пульс навалыніц» (серыя «Мінскія маладыя галасы»). Сярод твораў, сабраных у зборніку, можна знайсці і філасофскія развагі, і пейзажныя замалёўкі, і ўрбаністычную лірыку, і нават жартоўныя вершы. Так і імпрэза складалася з фальклору, святочных гаданняў, дураслівых вершаў і процьмы добрага настрою.

✓ **23 студзеня** Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы запрасіў на **канцэрт-вечарыну «Легенды цёплай зімы»**. Удзельнікі канцэрта прадставілі ўвазе слухачоў творы, у якіх ажывае час, а гісторыя становіцца рэальнасцю.

Ярамір Ярошык (лідар гурта «Хорціца») заспяваў уласныя песні, прасякнутыя любоўю да ўсяго, над чым не падуладныя ні людзі, ні лёс. Сябры спеўнага клуба «Дунай» выканалі мужчынскія традыцыйныя спевы з архіўнага фонду Студэнцкага этнаграфічнага таварыства. Кацярына Ваданосава і гурт «Птушыны Шлях» (былы фольк-рок гурт «Alta Mente») прадставілі ўвазе публікі новыя творы, дзе адбіваецца гераічнае мінулае Беларусі, рамантычныя паданні ды старыя, часам крышку страшныя, зімовыя казкі. А Алесь Чумакоў (удзельнік гуртоў «Стары Ольса», «Celidh Ceol») прадставіў унікальную сольную праграму «Старыя ірландскія песні па-беларуску».

✓ **24 студзеня** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь у рамках выстаўкі «Белая Русь і яе суседзі» прайшоў **круглы стол з удзелам даследчыкаў Беларусі і Расіі**.

Удзельнікі не толькі абмеркавалі хвалюючыя пытанні, але і пазнаёміліся з выстаўкай керамічнай фальклорнай і народнай лялькі клуба «Папараць-кветка» пры Беларускай нацыянальнай тэхнічнай універсітэце і жывапісных твораў мастака Міхаіла Засінца са збору НГМ РБ.

Выстаўка арганізаваная Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь, Міністэрствам культуры Расійскай Федэрацыі, Расійскім этнаграфічным музеем, НГМ РБ пры фінансавай падтрымцы кампаніі «Japan Tobacco International» і СПЗАТ «Мілавіца».

28 студзеня ў прэс-цэнтры Дома прэсы прайшла прэс-прэзентацыя, прысвечаная выхаду № 500 «Краязнаўчай газеты».

На пытанні журналістаў адказалі супрацоўнікі нашага выдання і сябры рэдкалегіі.

Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Конкурс для школьнікаў

1939 год у памяці жыхароў Беларусі

Інтэрнэт-праект «Беларускі архіў вуснай гісторыі» (БАВГ) МГА «Гісторыка» і ГА «Дыярыш» запрашаюць вучняў старшых класаў сярэдніх школ і навучэнцаў спецыяльных навучальных устаноў да ўдзелу ў конкурсе «1939 год у памяці жыхароў Беларусі».

Аб'яднанне ўвосень 1939 года этнічных земляў Беларусі ў межах БССР і яго наступствы – актуальная тэма для беларускай гісторыі. У 2014 годзе адзначаецца 75 гадоў гэтай падзеі. Вельмі важнай гістарычнай крыніцай для вывучэння таго, што адбывалася ў верасні 1939-га, з'яўляюцца вусныя ўспаміны людзей, якія аказаліся сведкамі тых пераўтварэнняў.

Што адбылося ўвосень 1939 года? Як гэтыя падзеі паўплывалі на жыццё беларусаў па абодва бакі мяжы? Які вобраз тых пераўтварэнняў захавала памяць беларусаў? Якое значэнне для гістарычнага лёсу беларускай нацыі мае восень 1939 года? Калі вам цікавыя гэтыя пытанні, значыць конкурс для вас!

Для ўдзелу ў конкурсе неабходна звярнуцца да вусных успамінаў. Гэта значыць, да сведчаньняў людзей пра падзеі 1939-га і змены, якія прынесла ў жыццё беларусаў савецкая ўлада. Вусныя ўспаміны дазваляюць паглядзець на гістарычную падзею вачыма канкрэтнага чалавека.

У складзе журы вядомага навукоўцы, супрацоўнікі БАВГ, «Гісторыкі». Старшыня журы – доктар

гістарычных навук Алесь Смалянчук.

Тэрмін правядзення конкурсу – з 15 кастрычніка 2013 года па 15 мая 2014-га. Чакаем конкурсныя працы і вашыя пытанні на электронную скрыню:

konkurs@nashapamiac.org ці па адрасе: **МГА «Гісторыка», 220000, а/с 128 (з пазнакай «Конкурс для школьнікаў»).**

Апошні тэрмін падачы працаў – **15 мая 2014 года** (фіксуецца па паштовым штэмпелі ці даце дасылкі электроннага ліста). Працы, дасланыя пазней, не прымаюцца.

Пераможцы і найбольш актыўныя кіраўнікі працаў атрымаюць каштоўныя прызы і дыпломы. Лепшыя працы будуць апублікаваныя, а іх аўтары – запрошаныя на наву-

ковую канферэнцыю з удзелам вядомых гісторыкаў.

Конкурсная праца павінна ўключаць наступныя лічбавыя файлы:

- ♦ *тэкст эсэ, напісанага на падставе вусных успамінаў і іншых крыніцаў;*

- ♦ *дадаткі (аўдыя-ці відэафайлы інтэрв'ю, апытальнік, анкета рэспандэнта(ў), копіі фотаздымкаў, дакументаў і інш.).*

Мінімальны памер працы – 10 000 знакаў, што складае прыкладна 4-5 старонак фармату А4, інтэрвал 1,5.

Працу можна выконваць індывідуальна альбо групай, самастойна ці з дапамогай кіраўніка. Матэрыялы і метадычныя рэкамендацыі для напісання конкурснай працы можна спампаваць у спецыяльнай рубрыцы па адрасе www.nashapamiac.org/archive/konkurs1939.html. Па любых пытаннях можна звяртацца па тэлефонах: 8 029 397 52 15 (Вольга), 8 029 358 31 84 (Павел).

Паводле
паведамлення арганізатараў

Валуны з Вяззя

Калісьці, у 1928 годзе, выйшла кніга «Асіповіцкі раён Бабруйскай акругі» вядомага Асіповіцкага краязнаўцы Алеся Немцава і супрацоўніка Інбелкульту Міхала Азбукіна. У ёй, у прыватнасці, апісваліся помнікі старасветчыны ў раёне. У раздзеле кнігі, які распавядае пра старажытнасць, можна сустрэць і звесткі пра вялікія валуны на Асіповіччыне: напрыклад, пра вёску Вяззе сказана, што каля яе часткі, што завецца «Каменкай», на полі ляжаць вялікія камяні, з якіх мясцовыя майстры вырабляюць жорны. Валуны гэтыя лічацца «спрадвечнымі».

У наш час, амаль праз 90 гадоў пасля выхаду кнігі, звесткамі пра валуны зацікавіўся асіповіцкі краязнаўца Аляксандр Дораш. У выніку некалькіх падарожжаў па палях вакол Вяззя сапраўды былі знойдзеныя восем вялікіх камяней розных памераў з адтулінамі дыяметрам 40–42 і глыбінёй да 100 міліметраў. Адзін валун, самы вялікі, з памерамі па 3 метры ў даўжыню і ў шырыню, як бы «расце» з зямлі. Магчыма, ён і згадваўся ў А. Немцава як камень памерамі 2,8 на 2,8 метра.

Застаецца дадаць, што Вяззе – вельмі старажытная вёска. Упершыню яна згадваецца ў 1560 годзе як сяло – гэта вядомы інвентар Свіслацкай воласці. Але ж гістарычны пачатак гэтага паселішча (мавіта як сяла Вяззе) трэба шукаць яшчэ на 400–500 гадоў даўней. І гэта яшчэ не самы выток, бо населеным месцам Вяззе было і раней, аб чым сведчаць каменны прылады, знойдзеныя пад час будаўніцтва дома культуры.

Упэўнены – наперадзе новыя пошукі і знаходкі.

Юрый КЛЕВАНЕЦ
Фота аўтара

Як у Мінску шчадравалі ды казу частавалі

У Цэнтры дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі «Ветразь» г. Мінска фальклорны гурт «Мілавіца» правёў вечарыну «Шчадрэц», прымеркаваную да калядных святаў.

«Шчадрэц» або «Шчодрая куцця» – вечар напярэдадні свята Васіля Вялікага (першага дня Новага Года паводле старога стылю), які адзначалі пад час Калядаў. Грамадой хадзілі па вёсцы, вадзілі або казу, або мядзведзя і спявалі гаспадарам кожнай хаты песні-шчадроўкі.

Удзельнікі гурта «Мілавіца» паказалі глядачам дзею абыходу вёскі з задорнай козачкай, якая скакала і бадалася, спявала і жартавала, патрабуючы пачастункаў. Юнаку з торбай – механошу глядачы з імпэтам напайнялі вялізны пакунак рознымі прысмакамі, цукеркамі і грашыма. Хто ж будзе сквапнічаць у шчодры вечар? Бо хто не адорыць калядоўшыкаў, той і год блага правядзе.

Адметнасцю імпрэзы было тое, што кіраўніку гурта Марыі Снітко ўдалося паставіць і правесці не проста тэатралізаваную дзею, а насамрэч фальклорнае свята. Бо пад час спраўлення абрадаў у традыцыйным асяродку няма глядачоў, кожны чалавек мае сваю ролю. Такі настрой адчуваўся і ў шчодрых вачорках «Мілавіцы». Вельмі прыемна было бацьчы, што і даросля, і дзеці не саромеюцца, а наадварот, імкнуцца далучыцца да каляднай дзеі праз танцы, спевы і гульні. А забавак сапраўды ха-

пала. Пад запальны акампанемент баяніста Алеся Блойчыка хлопцы і дзяўчаты спрытна танчылі «Лявоніху», «Лапці», «Матылёк», «Ойся», «Картузэ», «Кракавяк», «Падыспань», маленькія ўдзельнікі свята буда-

малодшых удзельнікаў «Мілавіцы».

Сама Марыя Васільеўна з'яўляецца выпускніцай першага набору аддзялення народнага хору Мінскага музычнага вучылішча (выкладчык

валі мост у гульні «Явар», а бацькі з ахвотай далучаліся да абрадавай дзеі «Жаніцьба Цярэшкі».

На імпрэзе прысутнічаў Мікола Козенка, бадай, самы вядомы этнахарэограф краіны, які далучыўся да танцавальнай вечарыны пасля Шчадраца і дапамог правесці танцы, з якіх асаблівай адметнасцю вылучалася «Полька з камандамі» тыпу кадрылі.

Калі танцоры пераводзілі дух, то сумаваць не давалі спевы старэйшых удзельнікаў гурта на чале з Марыяй Васільеўнай.

Гурткоўцаў сапраўды можна лічыць вялікай сям'ёй: тут і дзеткі чатырох-дзевяці гадоў, і вучні старшых класаў, і студэнты, і нават маці і бабулі

Алесь Рашчынскі) і дакладна ўсведамляе тое, чым займаецца, для чаго гэта трэба і як важна праз народныя спевы і танцы, праз заняты дэкаратыўна-ўжытковым мастацтвам выхоўваць у дзяцей і моладзі любоў да традыцыйнай культуры, любоў да роднай мовы і песні.

У фальклорным гурце «Мілавіца» займаецца больш за сорак чалавек. І колькасць ахвочых далучыцца з кожным месяцам павялічваецца. Вельмі прыемна назіраць за тым, што гарадскія жыхары не забываюцца на свае карані, імкнуцца далучыць сваіх дзяцей да традыцыйнай беларускай культуры.

Вячка КРАСУЛІН
Фота аўтара

Пра назву нашага горада спрачаюцца ўжо многія гады не толькі вучоныя і даследчыкі, але і старыя, калі зьяруцца дзе-небудзь пасядзецц, пагаманіць, падзяліцца апошнімі навінамі. Чаго там толькі не пачуеш! Прычым кожны даводзіць, што менавіта ягоная версія-апаবাদанне, былічка, легенда адпавядае рэчаіснасці. Па-рознаму гавораць: адзін кажа, што ад бабулі чуў, другі – што ягоны дзядуля нават нейкія таямнічыя знакі паклаў, вось толькі за даўнасьцю гадоў забыўся дакладна, дзе гэты знаходзіцца, трэці нават сам чытаў старадаўнія паперы, дзе чорным па белым было напісана і пра назву горада, і пра людзей, якія першымі тут з'явіліся, і пра тое, чым яны займаліся. Іншыя спрабуюць прыпомніць год стварэння, нібыта дакладна ім вядомы.

Паданне

«На тым месцы, дзе цяпер Стоўбцы, некалі быў лес. У гэтым лесе нейкі князь пабудоваў манастыр, дзе доўгі час жылі манахі. Аднаго году яны ўсе вымерлі ад чумы. Манастыр апусцеў, разбурыўся (вырашылі, што гэты Божая кара). А на тым месцы закапалі тры стоўбікі як знак таго, што тут нельга сяліцца. Прайшоў час, і па загадзе князя тут пачалі сяліцца людзі. Яны знайшлі закапаныя тры стоўбікі і назвалі гэтае паселішча Стоўбцамі».

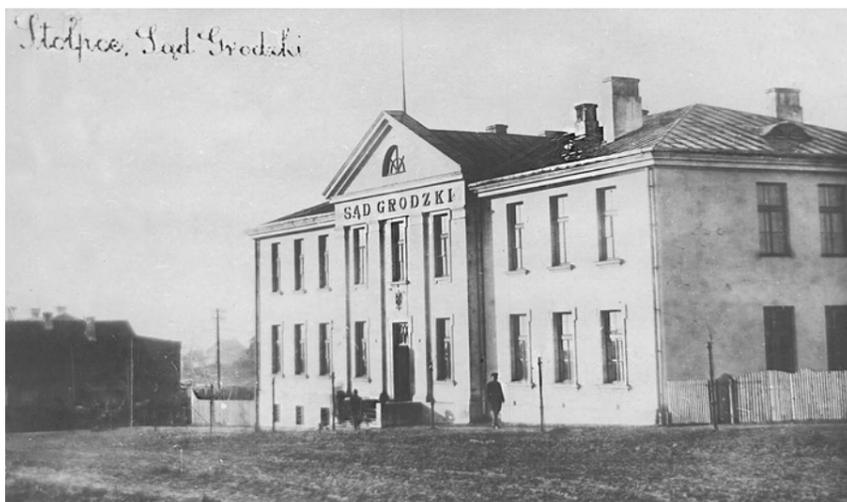
Што можа быць лепш за гісторыю, калі яна чытаецца займальней за самы цікавы раман? Часам хітраспляценні лёсу аб'ядноўваюць людзей і падзеі неверагодным чынам. І тады раптам узнікае сумненне: ці то легенда стала сапраўднасцю, ці то быль ператварылася ў паданне.

Стоўбцы калісьці былі мястэчка (першыя мястэчкі на Беларусі з'явіліся ў XVI стагоддзі). Аб значнай ролі мястэчак у тагачасным эканамічным жыцці дзяржавы сведчыць і такі факт: некаторыя з іх мелі ўласны герб і карысталіся магдэбургскім правам на

Мястэчка, што вырасла ў горад

гарадское самакіраванне, у тым ліку і Стоўбцы. Ад гарадоў мястэчкі адрозніваліся перш за ўсё меншай колькасцю насельніцкаў, а таксама тым, што ў іх побач з рамеснікамі і гандлярамі-мяшчанамі жылі і сяляне, якія карміліся з зямлі і працавалі на ёй.

У артыкуле У. Малішэўскага і П. Пабок «Нашы гарады» было наступнае: «У тых даўня ўжо часы Стоўбцы – населены пункт Вялікага Княства Літоўскага – належалі Слушкам (Служкам), Радзівілам, Чартарыйскім». У 1729 годзе Стоўбцы атрымалі магдэбургскае права. З 1793 года ў складзе Расійскай Імперыі, мястэчка – валасны цэнтр Мінскага павета. Таксама мястэчкі Стаўбцоўшчыны пабывалі Гавязна (цяпер Вішнявец), Горкі, Дзераўная, Мікалаеўшчына, Новы Свержань, Рубяжэвічы.

Будынак гарадскога суда (1930-я гады)

гулярна не праводзіліся таргі, а то і буйныя кірмашы.

«Кірмаш – гэты ўніверсальны народны тэатр, у якім адначасова ідуць сотні спектакляў на адной сцэне, якая называецца рыначнай ці базарнай плошчай. І можа, самае

цікавае тое, што адбываецца не толькі на авансцэне, а і на шматлікіх іншых пляцоўках, на якіх шматтысячная трупа акцёраў-кірмашоўцаў іграюць кожны сваю ролю...».

Пераважнай формай таварнага абмену ў Беларусі быў кірмашовы гандаль. Кірмашы існавалі ва ўсіх беларускіх гарадах і ў значнай частцы мястэчак. На месцачковых кірмашах сяляне бліжэйшых вёсак гандлявалі збожжам, жывёлай, птушкай, сырымі скурамі, лёнам, пянькой, палатном, а таксама прадметамі сельскага і месцачковага рамяства.

Кірмаш у Стоўбцах

Бадай, што не было на Беларусі мястэчка, у якім бы рэ-

шаліся гаспадарчыя спрэчкі. У святочныя дні ў зале судовых пасяджэнняў ладзіліся культурныя мерапрыемствы, канцэрты мастацкай самадзейнасці, ушанаванні ўзнагароджванні. У двары размяшчаўся аднапавярховы будынак гарадской турмы, дзе адбывалі пакаранне ў асноўным за дробныя правіннасці. Цяпер тут працуе школа мастацтваў.

Староства

Будынак гарадской управы, ці «староства», размяшчаўся на ўзвышэнні злева ад цяперашняй царквы. Першы паверх яго быў з бетонных блокаў, другі – з дрэва. З вуліцы да яго вяла шматступеньчатая бетонная лесвіца. У «старостве» дзейнічалі розныя аддзелы гарадской управы. Пад час Вялікай Айчыннай вайны згарэў другі паверх, а першы абдувалі пад жыллё.

Гміна ў Стоўбцах

Гмінамі называліся нізавыя адміністрацыйна-тэрытарыяльныя адзінкі, што існавалі ў Заходняй Беларусі да 1939 года. Тэрыторыя гміны і колькасць населеных пунктаў у ёй у кожным ваяводстве былі рознымі. Існавалі сельскія і гарадскія гміны. Сельскай кіравалі войт, гмінныя рада і ўправа (апошняя складалася з войта і лаўнікаў). Фактычна ўсімі справамі гміны распараджаўся войт. Кіраўніцтва

Стаўбцоўскай гміны знаходзілася ў двухпавярховым будынку, дзе цяпер месціцца аддзел унутраных спраў райвыканкама. На адной палове другога паверха будынка жыў кіраўнік гміны – войт па прозвішчы Чарнабай. Ён часта наведваў вёскі і маенткі для азнаёмлення з патрэбамі жыхароў ва ўгнаеннях, зямельных участках, сельскагаспадарчай літаратуры і дапаможніках па агратэхніцы вырошчвання сельскагаспадарчай прадукцыі. На месцы цяперашняга кінатэатра «Беларусь» была доўгая дашчаная пабудова, чвэрць якой была занята супрацьпажарным інвентаром. Там стаялі чатыры павозкі з бочкамі, тры ручныя пажарныя помпы, меліся пажарныя рукавы, іншыя прылады для тушэння агню.

Гміна дапамагала ў арганізацыі штогадовай выстаўкі сельскагаспадарчай прадукцыі. На месцы цяперашняга кінатэатра «Беларусь» была доўгая дашчаная пабудова, чвэрць якой была занята супрацьпажарным інвентаром. Там стаялі чатыры павозкі з бочкамі, тры ручныя пажарныя помпы, меліся пажарныя рукавы, іншыя прылады для тушэння агню.

Святлана АДАМОВІЧ

Канферэнцыя

Нацыянальная бібліятэка Беларусі запрашае прыняць удзел у X Міжнародных кнігазнаўчых чытаннях «Кніжная культура Беларусі XVI – сярэдзіны XVII ст.: да 440-годдзя выдавецкай дзейнасці Мамонічаў», якія адбудуцца 17–18 красавіка.

Праблемнае поле канферэнцыі:

Кніжная культура Вялікага Княства Літоўскага XVI – сярэдзіны XVII ст.; Францыск Скарына і яго паслядоўнікі; Друкарня Мамонічаў – найбуйнейшая прыватная друкарня Вялікага Княства Літоўскага;

Пётр Мсціславец і яго выданні; Роля Пятра Мсціслаўца ў развіцці беларускага кніжнага мастацтва; Беларускія старадрукі XVI – сярэдзіны XVII ст. у беларускіх і замежных сховішчах; Мастацкае афармленне старадрукаў XVI – сярэдзіны XVII ст.

Для ўдзелу ў канферэнцыі з дакладам альбо паведамленнем неабходна не пазней за 1 красавіка 2014 г. прайсці анлайн-рэгістрацыю на інтэрнэт-партале НББ www.nlb.by.

Прымаюцца арыгінальныя працы, якія маюць навуковае і прыкладнае значэнне. Аргументатыва пакадае за сабой права адбору дакладаў для ўдзелу ў канферэнцыі і артыкулаў для апублікавання. Файл з тэкстам даклада неабходна выслать на электронную пошту kireeva@nlb.by не пазней за 15 сакавіка

2014 г. Працоўныя мовы канферэнцыі: беларуская, руская, польская, англійская.

Патрабаванні да афармлення даклада:

1) прозвішча, імя, імя па бацьку (цалкам) аўтара/сааўтараў, поўная назва арганізацыі, горад, краіна; прозвішча, імя, імя па бацьку (цалкам) асобы, якая будзе прадстаўляць даклад на канферэнцыі, назва даклада;

2) аб'ём даклада разам з рэзюмэ на рускай і англійскай мовах, ілюстрацыямі і дадаткамі – не больш за 6 старонак фармату А4, Times New Roman, 13 кегль, палутарны міжрадкавы інтэрвал, тып файла – rtf (Microsoft Word);

3) спіс выкарыстаных крыніцаў афармляецца пасля асноўнага тэксту ў алфавітным парадку. Спасылкі афармляюцца ў квадратных дужках у канцы сказа, напрыклад [3, с. 15];

4) рэзюмэ на рускай мове аб'ёмам не больш за 700 сімвалаў (з прабеламі), рэзюмэ на англійскай мове не больш за 500 сімвалаў (з прабеламі).

Плануецца выданне зборніка матэрыялаў канферэнцыі.

Пражыванне, харчаванне, транспартныя выдаткі – за кошт удзельнікаў канферэнцыі.

Каардынатар: Галіна Уладзіміраўна Кірэева.

Тэлефоны: (8 017) 293 27 81, 293 27 82.

Факс: (8 017) 266 37 06.

E-mail: kireeva@nlb.by.

Паводле інфармацыі арганізатараў

Ад рэдакцыі. Гэтай публікацыяй мы пачынаем цыкл краязнаўчых паведамленняў, сабраных і падрыхтаваных аўтарам пра мястэчка Стоўбцы і ваколіцы. Пра ўсебаковае развіццё гэтага гістарычнага рэгіёну можна будзе даведацца на старонках нашай газеты ў наступных нумарах. Таму не прапусціце цікавыя факты і звесткі, нідзе раней не публікаваныя.

Беларускія бежанцы Першай сусветнай Вайны

(На прыкладзе жыхароў
вёскі Кайшоўка Карэліцкага раёна)

1. Сыход

Вайна прынесла незлічоныя бедствы ўсім уцягнутым у яе дзяржавам. Беларусы патрапілі ў лік тых народаў, землі якіх сталі арэнай бітваў мільённых войскаў. Прападала мірнае насельніцтва, руйнаваліся вёскі і гарады, знішчаліся матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці.

Вялізныя страты неслі беларускія сяляне ад бяскончых рэквізіцыяў на патрэбы арміі: коней, буйной рагатай жывёлы, збожжа, мукі, фуражу. Афіцыйнымі цыркулярамі прадпісвалася забіраць у бежанцаў перад выездам з дому ўсю хатнюю жывёлу, а пры пасадцы на чыгунку – і коней. Тым, хто заставаўся, пакідалі аднаго каня і карову і месячны запас мукі, збожжа, фуражу. Адступленне рускіх войскаў у 1915 г. суправаджалася масавым, часта змушаным, бежанствам соцень тысяч людзей на ўсход, а таксама гібельлю не сабраных ўраджаю і маёмасці, чаго немагчыма было ўзяць з сабой. Ніхто нідзе не чакаў бежанцаў – жанчынаў, дзяцей і старых. Рухаліся яны на ўсход на вазах, запражаных коньмі, з невялікім запасам прадуктаў, адзення і фуражу. Чыгуначны транспарт, амаль цалкам пераклучаны на ваенныя мэты, не мог забяспечыць іх вываз. На гасцінцах, што вялі на ўсход, у ваколіцах чыгуначных станцыяў і гарадоў збіраліся велізарныя асобы і табары бежанцаў. Паводле афіцыйных звестак, у пачатку кастрычніка 1915 г. у тыле 4-й арміі на трасе Койданава – Стоўбцы – Мір – Гарадзея – Сноў непадалёк фронту знаходзілася да 35 тыс., а ў раёне Рэчыцы – 65 тыс. бежанцаў. Да пачатку 1916 г. у Мінскай губерні аселі больш за 157 тыс., у Віцебскай – 90 тыс. бежанцаў. Праз Магілёўскую губерню прайшлі каля 1 млн бежанцаў.

Масы бежанцаў жылі пад адкрытым небам – каля лясоў, на палях; часам спыняліся ў вёсках, фальварках і маёнках. Не маючы ні прадуктаў ды фуражу, ні сродкаў іх набыць, людзі, каб выжыць, літаральна спустшалі ўсе вакол. Жудасныя ўмовы – голод, холад, антысанітарныя – спрыялі ўсплёскам розных захворванняў. Немцы пад час свайго наступу ў Беларусь часта абстрэльвалі табары і асобы бежанцаў артылерыйскімі снарадамі, бамбілі іх з самалётаў.

Сярод вялікай колькасці бежанцаў можна ўмоўна вылучыць некалькі катэгорыяў.

1. Дзяржаўныя чыноўнікі, служачыя, праваслаўныя манахі і іх сем'і, эвакуацыю якіх забяспечвала дзяржава.

2. Выселеныя пад прымусам загадамі ваенных і грамадзянскіх уладаў мірныя жыхары. Гэтая катэгорыя склада-

лася з дзвюх невялікіх групаў: па-першае, дэпартаваныя (з пункту гледжання ўрада) нацыянальнасцяў – немцы, яўрэі, чэхі і палякі; па-другое, жыхары заходніх губерняў ваеннаабавязанага ўзросту і ўсё насельніцтва, перасяленне якога ўлада палічыла неабходным.

3. Трэцяя катэгорыя бежанцаў – мірныя жыхары,

Сям'я з Кайшоўкі развітваецца з радзімай

якія з-за блізкасці фронту і звязаных з гэтым умовамі жыцця самі пакідалі хаты і накіроўваліся ва ўнутраныя губерні імперыі.

Перамяшчэнне мільёнаў людзей (прычым, не столькі ваенных, колькі грамадзянскіх асобаў) стала навіною ў жыцці Еўропы, спарадзіўшы мноства праблемаў: гуманітарную, нацыянальную і інш. Тэрмін «бежанства» ўпершыню з'явіўся ў перыяд Першай сусветнай вайны і стаў сінонімам людскіх стратаў і пакутаў. Вялікую колькасць бежанцаў у Расійскай Імперыі ў тыя страшныя гады Вялікай вайны (як называлі яе ў той час) складалі ўцекачы з беларускіх земляў. Колькасць бежанцаў з Беларусі, якія апынуліся ў расійскіх губернях, паводле розных падлікаў вагаецца ад 1,3 да 2,3 млн чалавек. Калі ўлічыць, што агульная колькасць бежанцаў у Расію з усіх франтоў паводле афіцыйных дадзеных на пачатку 1917 г. складала 3,2 – 3,5 млн чалавек, то доля перасяленцаў з беларускіх земляў была 40–65%.

Улетку і восенню 1915 г. беларускія землі ператварыліся ў сапраўдны бежанскі лагер. Увосень асноўная маса бежанцаў сабралася ў цэнтральных паветах Мінскай губерні. Улады распарадзіліся аб далейшым прасоўванні людзей па чатырох гужавых шляхах.

Іх асноўныя напрамкі праз Мінскую губерню былі:

Івянец – Ракаў – Старое Сяло – Мінск;

Баранавічы – Нясвіж – Мінск; далей – Барысаў – Смаленск;

Сіняўка – Слуцк – Старыя Дарогі – Рагачоў;

Мазыр – Рэчыца – Гомель.

З-за адсутнасці канкрэтных планаў эвакуацыі рух быў хаатычным. Па гасцінцах, што ішлі на ўсход, цягнуліся бяскончыя плыні вымушаных падарожнікаў, сярод якіх пераважалі дзеці, жанчыны і старыя. Толькі ўздоўж дарогі

Мясцовае насельніцтва летам 1915 г. сустрэкала бежанцаў вельмі непрыязна. Нярэдка гэтаму садзейнічалі паводзіны саміх вымушаных перасяленцаў. Аднак ужо праз некалькі месяцаў стаўленне да іх рэзка змянілася на досыць прыязнае і з вялікім спачуваннем. У многіх успамінах відаць здзіўленне беларускіх уцекачоў ад ветлівасці і шчодрасці рускіх сялянаў. Магчыма, прычынай стала масавая прапаганда з боку чыноўнікаў пра жахі акупацыі, а таксама ўздзеянне расказаў перасяленцаў аб усіх жахах бежанства.

Такім чынам, можна прыйсці да наступных высноў. З самага пачатку сыход бежанцаў з Беларусі быў стыхійным (хоць першыя ўцекачы з'явіліся ў Беларусі яшчэ ўвосень 1914 г.), ніякага плана эвакуацыі насельніцтва не было. Няўдалая для расійскай арміі хада вайны летам 1915 г. выклікала яшчэ большую хвалю перасяленцаў. Імкліваць змены абстаноўкі пад час адступлення рускіх войскаў суправаджалася раптоўным высяленнем жыхароў. У дзеяннях чыноўнікаў, якія ўдзельнічалі ў эвакуацыі насельніцтва, панавала поўная блытаніна, адсутнічала якая б то ні была ўзгодненасць. Грамадзянскія ўлады не толькі не аказвалі істотнай дапамогі высяленцам, але часам наносілі

кіраваныя паліцыяй бежанцы месяцамі блукалі на прасторы некалькіх дзясяткаў кіламетраў. Не існавала якіх-небудзь прававых дакументаў і праграмаў дзейнасці па аказанні дапамогі бежанцам, не былі вызначаны асобы, адказныя за аблягчэнне долі пацярпелым ад вайны, адсутнічала каардынацыя дзеянняў з боку розных устаноў і арганізацыяў. Спачатку бежанцаў накіроўвалі за лінію Дняпра, аднак набліжэнне фронту прывяло да наступнай іх адпраўкі ўглыб Расіі. Усё гэта прывяло да жабрацтва і масавай гібелі бежанцаў, запатрабавала ад царскай адміністрацыі зрабіць усё магчымае дзеля паляпшэння іх становішча. Быў створаны шэраг арганізацыяў па аказанні дапамогі перасяленцам. Усяго да 1916 г. дзейнічала 1300 устаноў і таварыстваў па аказанні дапамогі бежанцам (без уліку земскіх і павятовых управаў).

У выніку перамяшчэння насельніцтва на тэрыторыі Расіі ўрад быў вымушаны стварыць сістэму апекі над бежанцамі для забеспячэння іх усім неабходным. На пачатковым этапе арганізацыяй дапамогі бежанцам займаліся добрачынныя арганізацыі на чале з «Камітэтам Вялікай Княгіні Таццяны Мікалаеўны па аказанні дапамогі пацярпелым ад ваенных дзеянняў». Рост колькасці бежанцаў прывёў да з'яўлення пасадаў Галоўнаўпаўнаважаных па ўладкаванні бежанцаў Паўночна-Заходняга і Паўднёва-Заходняга франтоў. Беларускія тэрыторыі (Віленская, Гродзенская, Віцебская, Мінская і Магілёўская губерні) перайшлі ў ведства Галоўнаўпаўнаважанага па ўладкаванні бежанцаў Паўночна-Заходняга фронту члена Дзяржаўнага Савета С. Зубанінава і Галоўнаўпаўнаважаных па ўладкаванні бежанцаў унутры імперыі. Асноўным законам урэгулявання становішча бежанцаў у Расіі стаў «Закон аб забеспячэнні патрэбаў бежанцаў». Да іх былі аднесены асобы, якія пакінулі мясцовасці, захопленыя непрыцэлем, або выселеныя распадажэннем ваенных ці грамадзянскіх уладаў з раёна ваенных дзеянняў. Многія арганізацыі, створаныя ў хаосе спешнага адступлення 1915 г., дублявалі функцыі адна адной, што выклікала блытаніну, а часам стварала і лішнія цяжкасці. Але да канца 1915 г. была ў асноўным сфармаваная сістэма дзяржаўнай апекі аб бежанцах.

Кніжка дапамогі бежанца Гладкага
Антана Васільевіча з Кайшоўкі

ім шкоду, загадваючы бессістэмна перасоўвацца то назад, то наперад. Многія на-

Мікалай ГЛАДКІ,
г. Мінск

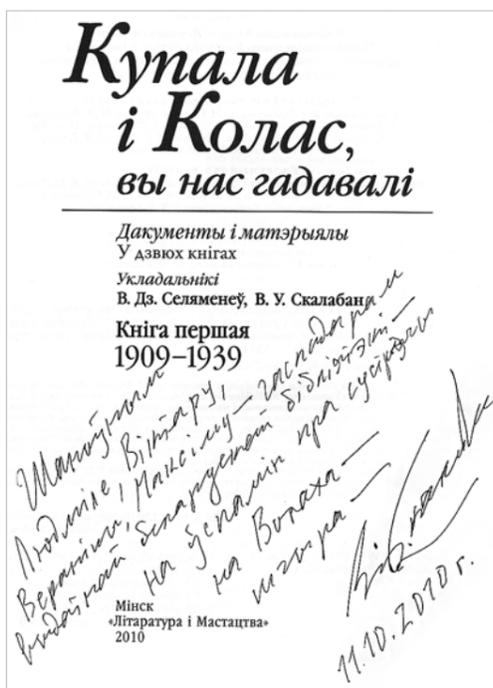
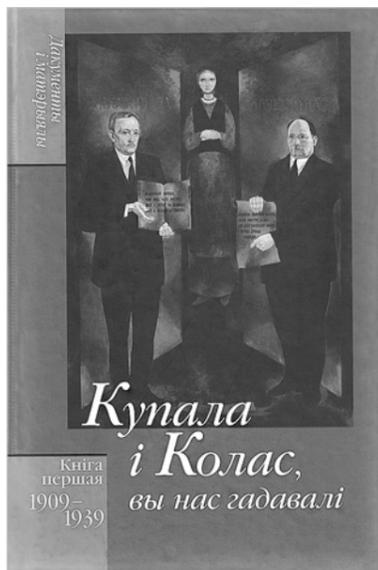
(Працяг будзе)

Аўтографы Віталія Скалабана

(Заканчэнне. Пачатак у № 3)

Кніга досыць хутка разыйшлася. Тыраж, дарэчы, – 2 000 асобнікаў. Варта было б зараз і перавыдаць гэты зборнік. Тым больш, што яго ёсць чым і дапоўніць. Творчае супольніцтва Л. Рублеўскай і В. Скалабана доўжылася і пасля ўкладання кнігі «Время и бремя архивов и имён».

Чацвёрты аўтограф – на кнізе «Купала і Колас, вы нас гадавалі» (Мінск, 2010): «Шаноўнаму Алесю Карлюкевічу – з падзякай за выпуск у свет гэтага ўнікальнага выдання – укладальнікі... 17.8.2010 г.» Укладальнікі – В. Селяменёў і В. Скалабан. Зноў жа гэта я павінен дзякаваць Віталію Уладзіміравічу за паразуменне і згоду. Справа ў тым, што спярша ён прынёс папку з тысячай ці нават больш старонак падрыхтаванага да выдання зборніка дакументаў. Тое, што выдаваць усё новае са знойдзена-

Аўтограф В. Скалабана
журналісты і пісьменніцы
Л. Рублеўскай

га ў архівах пра класікаў абавязкова трэба, канечне ж, мы разумелі. Але як выдаць такога аб'ёму кнігу з разлікам на масавы тыраж (а такім сэння і 1 000 экзэмпляраў лічыцца)? Можна было толькі ўявіць, колькі гэтая кніга будзе каштаваць. А выдаць накладам у 300–350 асобнікаў – значыць, яшчэ больш падняць кошт аднаго экзэмпляра. Маракавалі, маракавалі, ды пасля прыйшлі да высновы, што варта раскласці зборнік на часткі. Скалабан пагадзіўся. Угаварыў і астатніх зацікаўленых архівістаў. А магло здарыцца інакш – выдалі б кнігу абмежаваным накладам, з разлікам, што знайсці яе можна будзе хіба што ў самых буйных бібліятэках... Так мы выдалі першую кнігу, якая ахапіла перыяд з 1909 па 1939 г. Трэба было бачыць радасць, з якой Віталь Уладзіміравіч браў у рукі гэты том. Як быццам гэта была яго арыгінальная кніга. І ў гэтай радасці ён, Архівіст і Гісторык, увесь – шчыры руплівец, клапатлівец на ніве ўзнаўлення і сцвярджэння гістарычнай памяці. Такім ён будзе, павінен бачыцца ўсім наступным пакаленням прафесійных і сумленых даследчыкаў.

Алесь КАРЛЮКЕВІЧ

Славуцья людзі Капыльшчыны

Перад тым як пазнаёміць чытачоў «Краязнаўчай газеты» з біяграфіямі двух выдатных вучоных-землякоў, хацелася б сказаць наступнае.

Яўген Жалкоўскі – прафесар, буйны спецыяліст у галіне лічбавых картаграфічных матэрыялаў. Ва ўсіх расійскіх крыніцах Капыльшчына пазначаная як месца яго народзінаў. Праўда, пра Я. Жалкоўскага больш ведаюць на Случчыне, бо вёска Асавец, дзе нарадзіўся на свет будучы знакаміты вучоны, тады ўваходзіла ў склад Слуцкага раёна. Аднак з поўным на тое правам ён належыць і Капыльшчыне, ён прыязджаў сюды і наведваўся як на сваю радзіму.

Ці не ўпершыню на Капыльшчыне і ў Беларусі ўрэшце даведаюцца пра асобу і навуковыя дасягненні Валерыя Емяльянава, доктара тэхнічных навук, буйнога расійскага спецыяліста ў галіне стварэння піратэхнічных саставаў і сродкаў штучнага рэгулявання ападкаў. Спадзяюся, што яго імя трывала замацуецца ў кагорце славуцья людзей нашага беларускага краю.

ЖАЛКОЎСКИ Яўген Аляксандравіч (12.09.1938, в. Асавец Капыльскага р-на Мінскай вобл. – 03.05.2011, Масква), савецкі і расійскі вучоны ў галінах геадэзіі, картаграфіі, геаінфарматыкі, экалагічнай бяспекі. Доктар тэхнічных навук (1990), пра-

фесар (1994), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1985), Прэміі Урада Расійскай Федэ-

рацы ў галіне навукі і тэхнікі (2007).

Пасля навучання ў Камсамольскай сярэдняй школе (1957) быў прызначаны кандыдатам у Серпухаўскае ваеннае авіяцыйнае тэхнічнае вучылішча спецслужбаў, якое скончыў у 1960 г. Выпускнік Ваеннай інжынернай акадэміі ракетных войскаў стратэгічнага прызначэння імя Ф.Э. Дзяржынскага (1967). Затым быў накіраваны ў 29-ы Навукова-даследчы інстытут (НДІ) Ваенна-тапаграфічнай службы (ВТС): з 1967 г. малодшы навуковы супрацоўнік, з 1971 г. старшы навуковы супрацоўнік, у 1978 г. прызначаны на пасаду начальніка аддзела.

З 1992 г. Я. Жалкоўскі працаваў намеснікам Старшыні Камітэта па геадэзіі і картаграфіі Міністэрства экалогіі і прыродных рэсурсаў Расійскай Федэрацыі. У 1992–1997 гг. – статс-сакратар – першы намеснік Кіраў-

ніка Федэральнай службы геадэзіі і картаграфіі Расіі. У 1999 г. абраны загадчыкам лабараторыі тэарэтычнай геадэзіі, лічбавай картаграфіі і геаграфічных інфармацыйных сістэмаў Інстытута фізікі Зямлі імя О.Ю. Шміта Расійскай акадэміі навук (РАН). З 2005 г. кіраваў лабараторыяй лічбавай картаграфіі Геафізічнага цэнтру РАН.

Я. Жалкоўскі – палкоўнік у адстаўцы, член сямі ведамасных акадэміяў. Ён з'яўляўся экспертам Арганізацыі Аб'яднаных Нацыяў па геаінфармацыйных сістэмах, памочнікам члена Савета Федэрацыі Федэральнага сходу Расійскай Федэрацыі, уваходзіў у склад Камісіі па дзяржаўным экалагічным нагляду, Грамадскага Савета пры Федэральнай службе па экалагічным, тэхналагічным і атамным нагляду, Навуковага Савета РАН па праблеме «Каардынатна-часовае і навігацыйнае забеспячэнне», быў старшынёй Секцыі тэарэтычнай геадэзіі і картаграфіі Навуковага Савета па праблемах геафізікі РАН, членам рэдкалегіі часопіса «Геадэзіст» і інш.

Вучоны зрабіў вялікі ўклад у развіццё сучаснай геадэзіі і картаграфіі, асабліва значныя яго дасягненні ў лічбавай картаграфіі і галіне геаінфарматыкі. Адзін са стваральнікаў Глобальнай навігацыйнай спадарожнікавай сістэмы (ГЛАНАС), Атласа Магнітнага поля Зямлі (2012). Актыўна займаўся праблемай распрацоўкі і ўкаранення сістэмнага экалагічнага маніторынгу як кампанента стратэгічнай бяспекі.

Аўтар звыш 300 публікацыяў, з іх больш як 130 навуковых працаў. Асобнымі выданнямі выйшлі манаграфічныя і калектыўныя даследа-

ванні: «Лічбавыя карты» (1992), «Лічбавая картаграфія і геаінфарматыка» (1999), «Комплексны медыка-экалагічны маніторынг» (2005), «Экалогія чалавека ў зменлівым свеце» (2006; 2-е выд. – 2008) і інш. Зрабіў 25 дакладаў на міжнародных і расійскіх канферэнцыях, сімпозіумах і форумах.

Узнагароджаны Залатым медалём імя М.В. Ламаносава (2007), медалём НАН Беларусі «За высокія дасягненні ў навуцы» (2007).

ЕМЯЛЬЯНАЎ Валерый Нілавіч (09.01.1941, м. Капыль Мінскай вобл.), савецкі і расійскі вучоны ў галіне гарэння гетэрагенных кандэнсаваных сістэмаў. Доктар тэх-

нічных навук (1987), прафесар (1994), ганаровы доктар Санкт-Пецярбургскага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта (2008), лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1989), Прэміі Урада Расійскай Федэрацыі ў галіне навукі і тэхнікі (2009).

У 1963 г. скончыў Ленінградскі тэхналагічны інстытут імя Ленсавета. З 1963 г. пачаў працаваць у Навукова-даследчым інстытуце (НДІ) прыкладнай хіміі: спачатку інжынерам, затым старшым інжынерам, намеснікам галоўнага кантралёра па якасці, у 1969–1976 гг. – сакратар парткама, у 1976–

1985 гг. – начальнік лабараторыі, у 1985–1991 гг. – начальнік аддзела, у 1991–1996 гг. – намеснік дырэктара па навукова-даследчай і доследна-канструктарскай рабоце. З 1996 г. – першы намеснік дырэктара па навуцы адкрытага акцыянернага таварыства «Федэральны навукова-вытворчы цэнтр “Навукова-даследчы інстытут прыкладнай хіміі”».

Зрабіў вялікі навуковы ўклад у распрацоўку піратэхнічных аэрозольна-тэрма-ставаў і генератараў на іх аснове з мэтай шырокага прымянення ў сферы народнай гаспадаркі і выкарыстання пры аб'ёмным тушэнні пажараў. Прызнаны яго заслугі ў галіне стварэння тэхналогіяў захавання функцыяў жыццязабеспячэння навакольнага асяроддзя на аснове распрацовак штучнага рэгулявання атмасферных ападкаў.

Аўтар больш як 300 фундаментальна-пошукавых і прыкладных даследаванняў, 220 вынаходніцтваў. Сярод яго навуковых працаў: «Крыніцы току на аснове кандэнсаваных сістэмаў – новы клас прыладаў рэзервовай электраэнергетыкі» (2008), «Расійскія тэхнічныя сродкі рэгулявання атмасферных працэсаў фармавання ападкаў, прадукцыйнага ўтварэння і выпадзення граду, расейвання туманаў» (2011) і інш.

В. Емяльянаў уваходзіў у склад рэдкалегіі часопіса «Пытанні спецыяльнага машынабудавання», Навуковага Савета Расійскай акадэміі навук (РАН) па энергетычных кандэнсаваных сістэмах і інш.

Прафесар В. Емяльянаў падрыхтаваў 12 кандыдатаў навук.

Узнагароджаны ордэнамі «Знак Пашаны» (1976), «Працоўнага Чырвонага Сцяга» (1981), Дружбы (2002), медалём імя П.Л. Капіцы «Аўтару навуковага адкрыцця» (1995).

Алесь БЕЛЬСКИ

Забытая дынастыя

Газета «Звязда» ў 122-м нумары за 11 ліпеня 1995 года надрукавала пад рубрыкай «Гісторыя без белых плямаў» артыкул гомельскага гісторыка Уладзіміра Ларыянава «Падводная лодка беларускага інжынера з'явілася раней за знамямі «Наўцілус»». У ім апавядалася пра тое, як ураджэнец Віцебскай губерні Карл Андрэевіч Шыльдэр сканструяваў лодку-ракетаносец, што была пабудаваная на ліцейным заводзе ў Пецярбургу і якая праз некаторы час аказала практычную дапамогу ў адной з баявых аперацыяў рускіх войскаў на рацэ Дунай. Яшчэ 14 ліпеня 1837 года ваенным камандаваннем Расіі было прынятае спецыяльнае прадпісанне, якое патрабавала, каб праекты генерала Шыльдэра «осталіся тайнай і ніякіх известий об них не было сообщено иноземцам». Пасля смерці К. Шыльдэра ў 1854 годзе яго імя і цудоўныя праекты былі забытыя. Толькі дзякуючы У. Ларыянаву беларусы даведаліся праўду пра суайчынніка.

К. Шыльдэр

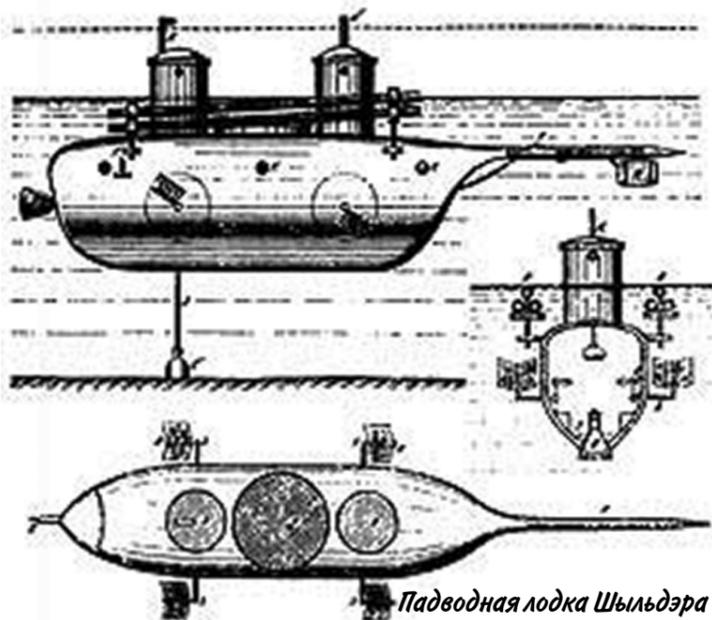
Але забытымі сталі не толькі імя вынаходніка і яго праекты, але і імя яго сына – беларускага гісторыка Мікалая Карлавіча Шыльдэра. Ён нарадзіўся ў 1842 годзе, пасля заканчэння Пажскага корпуса ў 1860 годзе вырашыў пайсці па шляху бацькі і паступіў у Мікалаеўскую інжынерную акадэмію (закончыў у 1863-м).

У гэтым жа годзе М. Шыльдэр стаў ад'ютантам графа Эдуарда Іванавіча Татлебена (рускі інжынер-генерал). Разам з ім ён удзельнічаў у руска-турэцкай вайне, дзе Э. Татлебен кіраваў асадаю Плёны (цяпер Плевен). Хачу падкрэсліць, што Татлебен з 1863 па 1877 год быў кіраўніком ваенна-інжынернага ведамства і ганаровым членам Пецярбургскай акадэміі навук.

Пасля вайны Мікалай Карлавіч пачаў займацца выкладчыцкай дзейнасцю. Спачатку як дырэктар Гатчынскага Мікалаеўскага сіроцкага вучылішча з 1879 па 1885 год, а пасля як дырэктар Мікалаеўскага інжынернага вучылішча і Акадэміі з 1886 па 1989-ы. У 1886 годзе ён стаў генерал-лейтэнантам, а ў 1900-м – член-карэспандэнтам Акадэміі навук. 1899–1902 гады – Мікалай Карлавіч дырэктар Імператарскай Публічнай бібліятэкі, на гэтай пасадзе яго б (19) красавіка 1902 года і напаткала смерць. У апошнія гады жыцця ён рэдагаваў часопіс «Русская старина», а таксама друкаваўся ў «Историческом вестнике», «Русском архиве», «Русском вестнике», «Военном сборнике» і іншых перыядычных выданнях.

М. Шыльдэр даследаваў ваенную, дыпламатычную і палітычную гісторыю Расіі першай паловы XIX ст. Значную частку ў яго працах займалі ўзаемаадносіны Расіі і Польшчы. Маючы доступ да закрытых архіваў, Мікалай Карлавіч праз асобныя публікацыі папоўніў навуковы свет фактамі – цытатамі з лістоў, мемуараў і афіцыйных дакументаў таго часу. З яго сачыненняў варты вылучыць: «Плевенское сидение 1877 года», «Французы в Варшаве в войну 1806–1877 годов», «Император Николай I и Польша в 1825–1831 годах», а таксама біяграфіі Паўла I, Аляксандра I, Мікалая I і Э. Татлебена. Апошнія выданні і адыгралі сваю ролю ў тым, каб імя нашага суайчынніка было забытае на доўгія гады.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

Падводная лодка Шыльдэра

Звязашь мінуўшчыну і будучыню

Што мы ведаем пра народную культуру свай радзімы? Ці ўмеем танцаваць свае танцы? Ці зможам пазнаць сваяка па традыцыйнай вопратцы? А чаму вуж карону носіць? На ўсе гэтыя пытанні некаторыя адкажуць адразу. Некаторыя задумаюцца, але прадэманструюць нейкія веды традыцыйнай культуры. Але навошта гадаць ці прыдумляць наоў тое, што ўжо рупліва сабранае пад вокладкамі фундаментальнага выдання «Традыцыйная мастацкая культура беларусаў»?

Другая кніга шасцітомніка «Традыцыйная мастацкая культура беларусаў», прысвечаная Гомельскаму Палессю і Падняпроўю, сапраўды ўражвае сваім аб'ёмам. Гэта, бадай, самая вялікая кніга з усёй серыі. У яе аснову ляглі аўтэнтычныя формы народнай культуры, што былі зафіксаваныя аўтарамі напрыканцы XX – пачатку XXI стагоддзя ў комплексных фальклорна-этнаграфічных экспедыцыях. Ідэя стварэння серыі і агульнае рэдагаванне належаць вядомаму этнамузыкалогу і мастацтвазнаўцу Тамары Варфаламеевай.

Гэтае выданне ў прыватнасці і серыя ў цэлым – сапраўдны падарунак нашым суайчыннікам і нашчадкам. Яна – сапраўдная скарбонка беларускай народнай культуры, якая дапамагае нам захоўваць сваю самабытнасць і адметнасць ва ўсім свеце, дае магчымасць адчуць павагу да сябе і зразумець культуру іншых народаў.

У гэтым выданні вядомы беларускі этнахарэограф Мікола Козенка распрацаваў унікальную сістэму (якая праілюстраваная ў схемах) для асноўных відаў карагоднай і танцавальнай традыцыі беларусаў. На сённяшні дзень ва ўсім свеце няма аналагаў яго даследаванням у галіне традыцыйнага беларускага танца, аўдыя- і відэакалекцыі па танцах, спевах і музыцы вылічваюцца тысячамі. Гэта дало яму магчымасць адлюстраванне танцавальную традыцыю як Гомельшчыны, так і ўсёй тэрыторыі нашай краіны ў разгорнутым выглядзе, згодна са сваімі схемамі.

Аматары патрэніраваць сваю памяць змогуць знайсці ў кнізе дасціпныя прыказкі, прымаўкі, загадкі. Пра ўяўленні лячэння замовамі можна пазнаёміцца дзякуючы Таццяне Валодзінай. А пра традыцыйную вопратку і трады-

цыйны народны тэкстыль можна не толькі прачытаць у інтэрв'ю з экспедыцыяў па Гомельскім Палессі і Падняпроўі, але і пабачыць іх на фотаздымках, зробленых

пад час даследчай працы Грынай Смірновай і Вольгай Лабачэўскай.

Важкім раздзелам з'яўляецца частка тома, прысвечаная народнай прозе. Сапраўды цікава даведвацца аб уяўленні нашых дзядулек і бабулек пра стварэнне Сусвету, як у рэчышчы монатэізму, так і пры дапамозе пэўнага пантэона багоў. І вось якраз тут прасочваецца ўнікальны сімбіёз язычніцтва і хрысціянства. Як па прыродных з'явах, так і па справах паўсядзённых. Таксама тут прасочваецца ўплыў царквы менавіта на традыцыйную беларускую культуру. Тут царква дзейнічае хутчэй як кансерватар пэўных народных уяўленняў. І гэта сапраўды адыгрывае сваю карысную ролю для захавання фальклорнай спадчыны, нашых народных уяўленняў.

Карысным дадаткам з'яўляецца і мультымедычны CD, які змяшчае яскра-

выя ўзоры народнай прозы з адпаведнага раздзела кнігі, падрыхтаванага Аленай Боганевай.

Ну а спецыялісты, якія жадаюць, але часам вагаюцца, ці чэрпаць натхненне з беларускага фальклору, з задавальненнем «праглынуць» раздзелы, прысвечаныя нячысцікам, пачварам лесу, багнаў і сутарэнняў.

Вельмі цікава прасочваць, як жывая трацыцыя трансфармавалася пад час Другой сусветнай вайны. Гэта адбілася і на спеўным рэпертуары, і на абыходных абярэжных жаночых традыцыях. Прыкладам, у раздзеле, прысвечаным ручнікам, узгадваюцца абыходы вёскі, якія неслі ў сабе аберэгалны імпульс, кшталту шматлікіх аберэгалных абыходаў на Палессі.

Шмат хто апошнім часам зацікавіўся трактаваннем сноў. Чытачы вышукваюць усялякую літаратуру, прысвечаную іх інтэрпрэтаванню. Але мала хто цікавіцца традыцыйнай трактоўкаю. Ды й хто б ведаў, што ў нас, у беларусаў, ёсць свая «школа» разумення прыгодаў па той бок сну. Тут сапраўды магчымым і дзівосным падаецца раздзел, прысвечаны менавіта трактаванню сноў беларусаў Гомельскага Палесся. Шмат хто зможа адчуць знаёмыя імпульсы і пераасэнсаваць той змест, які прыходзіць да нас пад час адпачынку.

Гамае галоўнае – дзякуючы гэтай кнізе можна сапраўды аднавіць традыцыйныя формы бытвання фальклору ў сучасным кантэксце, што вельмі важна для існавання нашай народнай культуры. Нам пашчасціла, што збольшага ўсе віды фальклору дайшлі да нас, таму нашая задача – не страціць іх, а перадаць будучым пакаленням. І не проста перадаць, а вярнуць у наш побыт, нашыя душы. Нездарма кажуць, што фальклор – душа народа. Часам некаторыя людзі кажуць, што Палессе – гэта асобная планета. У нечым яны маюць рацыю, бо сапраўды адразу адчуваецца адметнасць правядзення традыцыйных святаў, іх успрыманні і адчування сябе як супольнасці на сваім месцы.

Гэтым выданнем творчы калектыў завяршае серыю. Але пасля такога грунтоўнага даследавання ці не пажадаюць аўтары далейніц папярэднія тамы? Бо фальклор – жывая істота, якая ніколі не перапыняе свой бег і працягваецца праз усё новыя віды мастацтва.

Вячка КРАСУЛІН

Пра аўтара скажуць кнігі

Сёння, каб карыстацца папулярнасцю і быць «на слыху», пісьменніку лепш за ўсё жыць у сталіцы і час ад часу эпатываць грамадства – ці, прынамсі, сачыць за тым, каб ягонае прозвішча з'яўлялася на старонках газет і было вядомым у сеціве. І на гэтыя простыя правілы лепей не забывацца. Але з кожнага правіла бываюць выключэнні, і адно з іх прагучала зусім нядаўна.

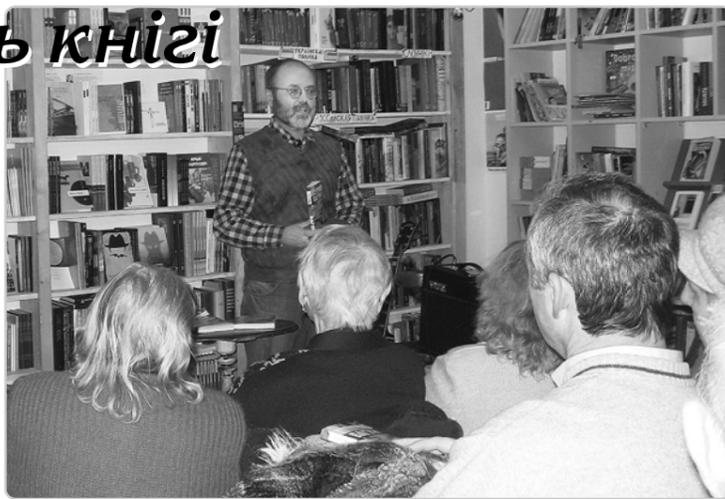
24 студзеня ў мінскай кнігарні «Логвінаў» прайшла прэзентацыя кнігі Вінцэся Мудрова «Багун». Яе аўтар жыве ў Наваполацку, пра сваю папулярнасць думае ў апошняю чаргу – ці не думае ўвогуле, і піша так, што, узяўшы ў

рукі кнігу, цяжка адарвацца ад нетаропкай вязі словаў.

Варта адзначыць, што кніга выйшла ў выдавецтве «Полацкае лядо». Яно існавала ў Полацку на пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя, і цяпер, пачаўшы з выдання кнігі В. Мудрова, аднаўляе сваю дзейнасць.

Разнастайнай і небанальнай – на любы густ – была музычная частка імпрэзы. Свае песні слухачам прапанавалі лідар полацкага гурта «Sutarak» Ігар Палынінскі, бард Эдуард Акулін, гурт «Кашлаты Вох» – і ўсе прысутныя маглі выбіраць, што ім больш даспадобы.

І хаця самога аўтара не было на прэзентацыі, але там прысутнічалі людзі, якія добра

яго ведаюць. Укладальнік кнігі пісьменнік Алесь Аркуш раскажаў слухачам пра адзін цікавы і, можна сказаць, паваротны момант у жыцці В. Мудрова. Сын рускага, савецкага афіцэра, ён быў вызвалены ад выву-

чэння беларускай мовы. Неяку ў школе, дзе вучыўся, збіралі макулатуру, і Вінцэся выхапіў са стоса кнігу, якая аказалася падручнікам па беларускай літаратуры. Каб пажартаваць, ён адгарнуў падручнік і зачы-

таў уголас першы ж верш, які ўбачыў. Аўтарам яго быў Максім Багдановіч, і верш зрабіў на хлопца такое ўражанне, што «адбыўся цуд – Вінцэся Мудроў стаў беларусам», – такімі словамі скончыў расповед Алесь Аркуш. Дарэчы, пра гэты выпадак часта згадвае і сам пісьменнік, бо той момант сапраўды вельмі многае змяніў у яго жыцці.

Самым іранічным беларускім прэзаікам назваў В. Мудрова Лявон Баршчэўскі, а Э. Акулін, пагадзіўшыся з гэтым, удакладніў: «Ён ніколі не іранізуе з нашых святыняў – з беларускай мовы, з беларускіх творцаў – Янкі Купалы, Якуба Коласа...» Напэўна, гэта і ёсць галоўнае сведчанне таленту В. Мудрова.

Ніна КАЗЛЕНЯ

На фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА: выступае ўкладальнік кнігі А. Аркуш

Традыцыі і сучаснасць

«Жалуды» абяцаюць рэп-ураджай

«Жалуды» – «Складанка беларускага хіп-хопу», Мн., 2013, «Vigma»

Яшчэ нядаўна беларускі музычны рынак быў запоўнены мноствам папулярных складанак – тэматычных, стылістычных, палітычных, канцэптуальных, але воляю лёсу занадта разнастайная сумесь рэп-блюз-панк-метал-гукаў адыйшла, а вось стылістычныя складанкі, здаецца, выжылі. На самым старце XXI стагоддзя лэйбл «BMAgroup» распачаў ажно цэлую серыю такіх выданняў (прысвечаная хардкору «Hardcoremanія: чаду!», металічны цыкл «Hard Life – Heavy Music», рэпавая кампіляцыя «Пасадзіў DEAD RAPку/Rap Not Dead»). Пра поспех сведчыць і патрэба паўторных тыражаў, і наяўнасць паслядоўнікаў (фірма «Кайчэг» аналагічна выпусціла тутэйшыя бел-руско-english «Blues.by» і «Jazz.by»). Не ўсе хацелі аналізаваць прычыны поспехаў і няўдачаў, але не прайшло ў дзесяці гадоў, як рэперы вырашылі ў наш цяжкі крызісны час працягнуць нацыянальна-стылістычную традыцыю «BMAgroup», выпусціўшы прамысловым накладам новую складанку беларускага рэпу – «Жалуды».

Колькі ні ахайвалі канцэпцыю першага збору «Пасадзіў DEAD RAPку/Rap Not Dead» 2004 года («У вас нічога не атрымаецца, дзе вы знойдзеце столькі рэпа, каб запоўніць дыск? Какая раздніца, на каком языцы, абы прапіска тутэйшая была! А хай і замежныя зоркі будуць, бо без зорак не прададзецца, трапіце на бабкі...»), а ўсё выкладзеце 80-хвіліннай цалкам беларускай рэп-кружэлкі (з удзелам Аляксандра Памідорава, Сярогі, гуртоў «Нестандартны варіант», «Пан Жыжма», «Please, mr. Stahl», «IQ48», праекта «Die Föderation» з Гановера, «Step» з Беластока, «Танок на майдані Конго» з Харкава) імпатна разыйшоўся, з'явіліся канцэптуальныя аўтарскія альбомы, утварылася плеяда вартасных зорак з сапраўдным міжнародным рэйтынгам (антаганісты Аляксандр Памідораў і «Iugonum Pa Bieium», кампаньёны «IQ48» і Vinsent, сябры «Pananieba» ды «Imperator»). З'явілася цэлая плынь у гэтым стылі, таму наспела й патрэба выдавецкіх асэнсаванняў яе.

Разгарнуўшы новы збор «Жалуды», я здзівіўся найперш адсутнасці тых, чые імёны яшчэ нядаўна былі самымі гучнымі ў рэп-плыні, – Памідораў, «Pananieba», «IPB» ды нават наш гомельскі «всесаюзны Эмінэм» Сярога (для «Пасадзіў DEAD RAPку» ён адмыслова беларускі трэк «Лялька» зрабіў). Але стаўлю дыск на плэер – якая музыка! Аказваецца, і ў рэпе бываюць мелодыі, галасы, паэтычныя вобразы, сэнс! Дый запіс знакамітай сярод рэпераў студыі «Nestanda Records» паказвае рэальны дыхт.

Праўда, новы збор на трэць карцейшы – 45 хвілінаў. Затое якасць! Я не чуў раней Косці Крыштаповіча з праекта «Патрон», але ягоная песня «Нармалёва» дала сапраўды зорны старт праграме – і настрою, і тэмай, дый вакалам з кампазіцыяй:

Поспехі залежаць ад нас.
І я гэтак рад...
Уздыхаю на дах,
і развяду нябёсы рукамі,
І кожны ўдыхне
сапраўднага паху наветра,
А то будзе, як заўжды
адбываецца з намі:
Марым што ёсць моцы
і забываем аб гэтым...
Не шкадуем, калі штосьці ідзе абы як,
Бярэм іголку з ниткай
і зашываем касяк –
Ужо не новае,
але добра зашытае старое
Саслужыць яшчэ гадоў пяць,
як маладое.

Нармалёва? Вазьмі за аснову
«Усё зашыбіць!» жыццёвы дэвіз.
Нармалёва, часнае слова,
Не губляй надзею, не падай уніз.

Сцёбна й слухна (таму асноўную інтрыгу здаваць не буду).

Някеска, але нуднавата гучаць двухмоўныя сімбіёз Jentellmen з MikZa («Музыка») ды MC Marmelad («Каханая»), бо абодвум аптымизму й напору больш бы. А вось рост Базыля Мялешкі я дапільнаваў ці не ад пачатку: некалі пазнаёміўся з юным абітурыентам, які колісь чытаў мае артыкулы пра беларускі рок, потым мільгаў на многіх канцэртах «BMAgroup», дзе пачаў хіліцца да рэпу. На адным рэп-фэсце ў парку Чалюскінаў нават свой трэк разгарнуў сярод прызнаных зорак. І ападысменты сарваў. Аж ён ужо на прэстыжнай складанцы з філасофскім юначым трактатам «Ідзі далей».

Хоп, а тут і хіп-хоп ад гігантаў – SP Kava («Pananieba») з Zeman'ам. Іхні «Наступны раўнд» летася ускалыхнуў інтэрнэт, а цяпер падвысіў каштоўнасць складанкі «Жалуды». Эмацыйна закручаная музычная тэма, глыбока!

Яшчэ адна прываба складанкі – дуэт Вінсента з «IQ48». Жывыя класікі! Іхняя песня «Дай сілы» захапіла публіку яшчэ на канцэртах. Не буду зноў здаваць інтрыгу тэмы, але вось вам узор творчасці людзей, якія гадаваліся на айчынных шэдэўрах, – у тэксце прасочваецца алузіі твораў Купалы, Арсенневай, Караткевіча, магутныя вобразы Буга, Сожа, Дняпра, Нёмана... Во калі разумееш, што беларускі народ не сірата нягеглы:

Калі гэта можна, дай нам сілы
Не звар'яець, магутны Божа мілы,
Подых у грудзёх не спыніць дай, Божа,
На прасторы гэтай –
ад Буга і да Сожа.

І ў песні «Жывая вада» праекта «Zetena» ажываюць памятки Нямігі, Беларусь ад Буга й да Дняпра. Уражвае магутны вобраз жаўнера БНР, калі яго пытаюць: «Як тваё імя, хто ты?», а ён адказвае ўсім гатовым працнучца ад мёртвай спячкі: «Гэта ты!»

Тэхнічна й больш дасведчана выгледзе трэк «Бясконца вандроўка»

згаданага Земана, гэтым разам з Мeehanіk (нясна й як прачытаць правільна – Міганік нейкі). Але мігціць тут трапнае асэнсаванне Радзімы, уласнага шляху, наўзнага досведу.

Сапраўдным рэп-публіцыстам выявіўся ў праекце «Жалуды» Міхась Дуброўка («Хопіць піць»). Надзвычай пераканаўчы й балючы твор:

З ланцугой спусцілі боду,
Адчуваю страх я і боль:
Заганяе нас у туну
Непатрэбны нам алкаголь.

Дарэчы, аўтар не звужае змест адной навалай, закранаючы й тытунёвую тэму. А вось жаночая частка рэп-супольнасці (праект Капі Красавік і Роні Роніч «Pradnova») пасля таго дзівіць «бядой кніжнай адукацыі»:

Не атручай свой розум
кніжнымі думкамі,
Будзь модным,
як папса на тэлескрыні...

Але, уключыўшы розум і логіку, разумееш, што гэта пратэст супраць навізвання стэрэатыпаў, калі «ёці свядомыя», мяркуючы з пэўнай рыторыкі, яўна горшыя за «паслухмяных дэбілаў»... Дык уважлівей слухаем песню «Забудзь!»

Пасля альбома «У віры падзей» адным з лідараў беларускага рэпу стаў і сённяшні MC Вожык. Дачакаліся ягоныя прыхільнікі й новага трэка «Карсары» – лаканічна, романтична, класічна, па-мастацку.

А вось Zenon («NYC Legends Recording» – ці не насамрэч наша заакіянская дыяспара, надзвычай якасна інтэрпрэтавала класічны шэдэўр фальклору Рэчы Паспалітай «Гэй, саколе!» Была такая песня на польскай мове, а цяпер нашая «Гэй, ліцвіны!» Была б лагічная й запамінальная тлустая кропка, калі б яе не паставілі перадапошній. Фольк з рэпам ужываюцца не ўпершыню (яшчэ «Please, mr. Stahl» з Панам Жыжмам «Купалінкай» усіх дзівілі), але зноў магутна!

Ну і як усялякі вытвор DIY-культуры («Do It Yourself», што значыць «зрабі гэта сам», не звяртаючыся да прафесійных вытворцаў. – Рэд.), мастацкай аздобай складанкі займаюцца самі рэперы – зноў праявіўся талент Базыля Мялешкі. А менеджарам праекта стаў рэп-аглядальнік і рэп-артыст Мікола Заяц. У многіх тут толькі пачатак, нехта мае немалы досвед, але праект выявіў рэальны крок наперад у параўнанні з пачаткам 2004-га.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
Музычны крытык

Якуб ЛАПАТКА

(Заканчэнне.
Пачатак у №№ 2–3)

Папова лука – месца пад Папоўкай. Як бачыце, папа шанавалі. Праўда, царквы ў Забор’і пасля вайны не было. Казалі, што драўляную царкву спалілі па п’янцы партызаны, а потым напісалі, што знішчылі назіральны пункт немцаў. Не ведаю, што там адзначана ў летапісах партызанскай барацьбы, але я болей давяраю аповедам старых людзей, чым гераічным рапартам. Нямецкі гарнізон не стаяў ні ў Забор’і, ні на Аўсюкове. Часам прыходзілі на некалькі дзён нямецкія часткі з фронту. Яны нічога не палілі і не рушылі. Спалілі палову Забор’я і амаль усё Аўсюкова латышскія «героі» – эсэсаўцы. Яны абышліся і без назіральнага пункта. Пра гэта кожны раз злосна казалі старыя і пажылыя жанчыны, калі пешшу выпраўляліся ў Вялікарусію, у Турычана за трыццаць кілометраў, каб наведаць царкву.

Пеліка – месца паміж Роўным борам і Буездмам. Напэўна, паходзіць ад фінскага слова *pelto* – поле. Там і сапраўды было поле, аточанае лесам.

Пескаватка – месца паміж Аўсюковам і Перязовам. Гэта вялікі пясчаны пагорак, зарослы верасам і, на час майго маленства, яшчэ дробным лесам. Там расло шмат лісічак і баравікоў. Мы, маладая пара, мая жонка Маша і я, ішлі пешшу з Клясьціцы (гэта чыгуначная станцыя ў Вялікарусіі, не блытаць з расонскімі Клясьціцамі) у Ніўе да маёй мамы і знайшлі так шмат грыбоў, што мне давлялося зрабіць мяшкі з кашулі і курткі.

Роўны бор – раўняткае поле па дарозе з Аўсюкова на Навасельцы, Баканіху ды Шарстова. І ніякага роўнага бору. Нават ніякіх слядоў. Там жа былі рэшткі гаці – Доўгі мост. Пасярод поля быў празрысты, белы бярозавы гай, прыкладна сотак з пяць. Пад бярозамі расло шмат чырвонагаловых падасінавікаў. І ніводнага абабка-падбярозавіка. Чаму такая грыбная міграцыя – мне дагэтуль незразумела.

Руччы – раней даволі шырокая ручаіна паміж Папоўкай і Забор’ем. Упадае ў Вопціна. Увесну туды заплывалі шчупакі. Мальцы хадзілі біць іх васьцямі. Але трыумф належыць Івану Грыбалу. Гэта быў хлопец-пераростак, вучыўся з намі ў пачатковай школе. Школа – вялікі пяцісценак, стаяла на выселках Забор’я за Паповай гарой, у бок Папоўкі. Ванька часта зманьваў нас, малодшых, на ўцёкі з урокаў. І аднойчы злавіў голымі рукамі вялізнага шчупака. Нас у той раз не адляялі, куды там, нават нікоўкі не паўшчупалі.

Салатопка – месца за Аўсюковам па дарозе на Ніўе. Некалі там вытаплівалі сала з палых коней. Паўсюль вяляліся косці, лес быў дробны, часты, непразлы і жудасны. А праз яго ішла дарожка на балотную выспу, дзе быў вясковы самагонны агрэгат з мноствам трубак ды змеевікоў. Там па чарзе нашыя мужыкі здабывалі сваю горкую радасць. Малых бралі падносіць халадзёнку з ручайны і ўранні адвозіць дамоў «галоўнага тэхнолага», знямоглага ад частых і добрасумленых дэгустацый.

Штаны – ад Аўсюкова на Мамолі ішла лясная дарога. У адным месцы дарога раздвоўвалася. Адсюль – Штаны. Але ўжо на маёй памяці там папрацаваў кустарэз, і месца тое часцей сталі называць Заломамі.

Якуб ЛАПАТКА,
перакладчык,
ФінляндыяУ артыкуле захаваныя словы і выразы, уласцівыя радзіме аўтара. – **Рэд.**

ЛЮТЫ

1 – Качаткоў Рыгор Аляксеевіч (1904, Расія – 1968), акцёр, чытальнік, народны артыст Беларусі, народны артыст Узбекістана – 110 гадоў з дня нараджэння.

1 – Лысятаў Юрый Васільевіч (1929, Расія – 1997), беларускі кінарэжысёр-дакументаліст, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 85 гадоў з дня нараджэння.

4 – Баразна Лявон Цімафеевіч (1929, Талачынскі р-н – 1972), беларускі жывапісец, графік, акварэліст, мастацтвазнаўца – 85 гадоў з дня нараджэння.

4 – Ліс Арсень Сяргеевіч (1934, Смаргонскі р-н), фалькларыст, літаратуразнаўца, краязнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1986) – 80 гадоў з дня нараджэння.

6 – Куляшоў Аркадзь Аляксандравіч (1914, Касцюковіцкі р-н – 1978), народны паэт Беларусі, заслужаны работнік культуры Украіны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі

СССР (1946; 1949), Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1970), прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1968) – 100 гадоў з дня нараджэння.

8 – Лыч Леанід Міхайлавіч (1929, Уздзенскі р-н), доктар гістарычных навук, прафесар, краязнаўца – 85 гадоў з дня нараджэння.

8 – Таўлай Валянцін Паўлавіч (1914, Баранавічы – 1947), паэт, літаратуразнаўца, дзеяч нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

10 – Каган Эля Шоламавіч (1909, Мінск – 1944), пісьменнік, перакладчык (пісаў на ідыш) – 105 гадоў з дня нараджэння.

11 – Узембла Люцыян (1864–1942), гісторык культуры, краязнаўца, калекцыянер – 150 гадоў з дня нараджэння.

Не знаючы лёду...

Як толькі на рэчках, вадаёмах з’яўляецца першая корка лёду, на шкляным покрыве дзёндзе можна ўбачыць аматараў зімовай рыбалкі. Але не ўсе задумваюцца і памятаюць пра небяспеку, якую хавае ў сабе прыроднае шкло. Таму, каб пазбегнуць непапраўных здарэнняў, варта памятаць, што калі нульвая тэмпература трымаецца больш за тры дні, трываласць лёду змяншаецца на 25 %, а калі на паверхні з’яўляецца вада, то яго грузапад’ёмнасць змяншаецца ў 2-3 разы. Пры выхадзе на лёд звяртайце ўвагу: калі ён блакітнага колеру – значыць трывалы, калі белы – можа вытрымаць цяжар у два разы меншы за папярэдні, а калі мае шэрае ці жоў-

тае адценні – на яго лепей не выходзіць. Не варта выходзіць на лёд і пад час туману, снегападу і ўначы. Ніколі не правярайце трываласць лёду нагой. Калі ж убачылі і пачулі, што лёд прагінаецца, трашчыць, тэрмінова вяртайцеся на бераг: трэба ісці шырока расстаўляючы ногі, не адрываючы іх ад паверхні, у крайнім выпадку – паўзіце. Выкарыстоўвайце бачныя сцэжкі на лёдзе, абыходзьце падазроныя месцы. І варта мець пры сабе доўгую палку, каб правяраць лёд.

Калі праваліліся пад лёд, ні ў якім разе не паддавайцеся паніцы. Клічце на дапамогу, спрабуйце вылезці з вады ў тым месцы, дзе лёд мацнейшы (напаўзаіце

на яго грудзямі, пры гэтым шырока расстаўляючы рукі, а нагамі ўпірайцеся ў супрацьлеглы край ільдіны, калі гэта магчыма). Не спыняйцеся, нават калі лёд разламваецца. Калі выбраліся, не спяшайцеся падымацца на ногі (каб зноў не праваліцца). Дабірайцеся да берага паўзком.

Калі пабачылі чалавека, які праваліўся пад лёд, крыкніце, што спяшаецца яму на дапамогу. Не падыходзьце бліжэй за 3–4 метры. Каб выцягнуць таго, хто праваліўся, выкарыстоўвайце ўсе падручныя сродкі (лыжы, дошкі, папругі, вярочкі, галлё, колле, жэрдкі і інш.). Да берага зноў жа вяртайцеся паўзком, ні ў якім разе не становіцеся на ногі.

Дзяніс ПРЦЬКА,
начальнік ЦРАНС
г. Мінска

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МЭБЛЯ (заканчэнне артыкула). У наш час традыцыйная самаробная мэбля амаль поўнаасцю выйшла з ужытку (але калі даходы насельніцтва моцна зніжыцца – яна зноў-такі вернецца). Сучасную мэблю вырабляюць прамысловыя-індустрыяльнымі спосабам з выкарыстаннем найноўшай тэхналогіі на мэблевых фабрыках, прадпрыемствах дрэваапрацоўчай прамысловасці і інш. Ствараюцца масавыя і ўнікальныя камплекты: пашыраная мэбля штампаваная, клееная, прасаваная, універсальна-разборная, з уніфікаваных элементаў і вузлоў. Асноўныя канструктарска-мастацкія асаблівасці сучаснай – максімальная зручнасць, функцыянальнасць, прастата. Аблічча ствараецца за кошт выяўленай натуральнай прыгажосці каштоўных пародаў драўніны, з якой выконваюцца абліцоўка, дапаўнення металічнымі дэталімі. Асобныя кампаненты мэблі для грамадскіх памяшканняў выконваюцца па матывах традыцыйнай народнай мэблі, у т. л. і плеченай з лазы. У галіне канструявання мэблі працуюць мастакі-канструктары, кадры якіх рыхтуе Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. Выраб і мастацкае канструяванне мэблі – галіна дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

МЭНДЛІКІ – спосаб сушкі снапоў у полі. Іншая назва – бабкі.

«МЯДЗВЭДЖЫЯ ПАЦЕХІ», «мядзведжыя камедыі» – «мядзведжыя камедыі», паказы скамарохаў – дрэсіроўшчыкаў мядзведзяў. Пашыраныя ў XVI – XIX стст. у Расіі, Польшчы і ў Беларусі. Школы дрэсіроўкі мядзведзяў існавалі ў ваколіцах Гродна, Нясвіжа, Мінска, Ракава, на Палессі, найбольш папулярная з іх т.зв. «Смаргонская акадэмія». Беларускія дрэсіроўшчыкі мядзведзяў упершыню ўпамінаюцца ў пач. XVI ст., калі «мядзведнікаў» абкладалі спецыяльным падаткам. Існаваў асобы рэпертуар «мядзведжых пацеаў», які складаўся з побытавых сцэнак, анекдотаў, жартаў; выкарыстоўваўся спецыяльны рэвізіт (палкі, бубен, шапкі). Паказы суправоджваліся жартамі і прымаўкамі павадыра, часта спалучаліся з выступленнямі скамарохаў-акрабатаў, лялечнікаў і музыкаў. Разам з «мядзведжым цкаваннем» і «мядзведжай бойкай» уваходзілі ў мядзведжыя гульні. Павадыры з «вучонымі» мядзведзямі з Беларусі хадзілі па кірмашах Расіі, Венгрыі, Германіі, Італіі і Скандынавіі. Апошнія паказы зафіксаваныя ў пач. XX ст.